

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIGA INTEGRATIV YONDASHUV:

NAZARIYA VA AMALIYOT
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN

MATERIALLAR TO'PLAMI

1 *O'zbek va xorijiy tillari o'qitilishining boshlang'ich ta'lim tizimidagi muammo va yechimlari*

2 *Aniq fanlarning elektiv prinsiplari orqali boshlang'ich ta'limning eruditsion innovatorlarini tarbiyalash..*

3 *Boshlang'ich ta'lim tizimida tabiiy fanlarni o'qitishdagi kreativ tendensiyalar.*

4 *Uzluksiz ta'lim tizimida ijtimoiy fanlar integratsiyalashuvi orqali tarbiya indikatorlarini rivojlantirish.*

25.11.2022 yil

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM TIZIMIGA INTEGRATIV
YONDASHUV: NAZARIYA VA AMALIYOT**
Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami

**INTEGRATIVE APPROACH TO PRIMARY EDUCATION
SYSTEM: THEORY AND PRACTICE**
*A collection of materials of the republican scientific
and practical conference*

**ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД К СИСТЕМЕ
НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**
*Сборник материалов республиканской
научно-практической конференции*

Denov – 2022

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARIDA FAZOVIIY FIGURALAR TO‘G‘RISIDAGI TASAVVURLARNI SHAKILLANTIRISH

Sultanov Turdali Muxtaraliyevich

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti o‘qituvchisi,

Rauan Anarbekov

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti talabasi

Mazkur maqolao‘quvchilarnifazoviy tafakkurini shakllantiradi. Bunda o‘quvchilarni matematika o‘qitish metodikasidagi fazoviy figuralardan foydalanib, masala yoki misollarni echish jarayonida ulardan to‘g‘ri foydalanish malakalarini rivojlantirishda qaratilgan.

Kalit so‘zlar: silindr, konus, shar, fazoviy figura.

Данная статья формирует пространственное мышление читателей. Это направлено на развитие навыков использования пространственных фигур в методике обучения студентов математике и их правильного использования в процессе решения задачи или примера.

Ключевые слова: цилиндр, конус, сфера, пространственная фигура.

This article forms the spatial thinking of readers. This is aimed at developing the skills of using spatial figures in the methodology of teaching students mathematics and their correct use in the process of solving a problem or example.

Keywords: cylinder, cone, sphere, spatial figure.

Prezidentimiz SH.M. Mirziyoyev “Erkinfarovon, demokratik o‘zbekistondavlatini birgalikda barpo etamiz” asarida alohida ta’kidlanganidek “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz. Bugunki kunda boshlang‘ich sinflarda matematika ukitishning uziga xos uslub va yunalishlari mavjud. Boshlangich sinflarda matematika eng zarur va biroz murakkab fan bo‘lib undagi talablar bolaning tabiati va qiziqishlari asosida shakllanib boradi. Bugungi kunda olib olib borilayotgan tadqiqot ishlari kichik maktab yoshdagi bolalarni o‘qitish fazoviy bilimga qaratilgan bo‘lib, bu tadqiqotni ayrim qismlari ishlab chiqilmoqda xolos.

Shuning uchun ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini matematika o‘qitishda fazoviy tasavvurlarini shakllantirish muammosini maqolamiz mavzusi qilib oldik. Bugungi kunda yoshlarimiz har sohada qiziquvchan ,bilimli ,talabchan ularga qiziqarli bilimlarni berib fanga bo‘lgan qiziqishini orttirishimiz kerak . boshlang‘ich sinfdan boshlab o‘quvchilarga fazoviy figuralar to‘g‘risida tushunchalar beriladi. Bu tushunchalarni o‘quvchiga tushunarli qiziqarli qilib yetkazib berish kerak. Maktablarning boshlang‘ach sinflarida geometrik materialining mazmuni, sistemasi va uni o‘rganish metodlarga doir masalalar xali unchalik xal etilmagan masalalardandir. So‘nggi vaqtlarda maktablarda matematik ta‘lim darajasini ko‘tarish, o‘qitishni o‘qitishni turmush bilan bog‘lash hozirgi kun talablaridan biridir. Ana shu talablarga ko‘ra geometriyaning boshlang‘ich sinflarda o‘qitishning hozirgi xolati xech kimni qanoatlantira olmaydi. boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini matematika darsini o‘tish jarayonida fazoviy bilimlarini shakllantirish samaradorligiga yuqori natijalar beradi, ya’ni :

-O‘qituvchi matematika darsining mohiyati, uning mazmunini va vazifalarini ilmiy asosda o‘zlashtirsa;

-Matematika darsini o‘tish jarayonida o‘quvchilarni fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda barcha fanlarni o‘qitish mazmunidan oqilona foydalanilsa ;

-O‘quvchilarni fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda fanlararo aloqa o‘rnatilsa;

-Darsdan, sinfdan, maktabdan tashqari shart sharoitlardan o‘quvchilarni mustaqil fikr yuritishlarini tarbiyalashda unumli foydalanilsa;

-O‘quvchilar fazoviy tasavvurlarini shakllantirishning umumiy shakl va metodlaridan unumli foydalanilsa;

Boshlang‘ich sinflarda geometrik materiallarni o‘rganishning asosiy vazifasi geometrik figuralarni, nuqta, to‘g‘ri chiziq, kesma, siniq chiziq, ko‘pburchak, burchak, aylanalarga haqida aniq tushunchalar va tasavvurlar hosil qilishdan iboratdir. Shuning uchun mashqlar sistemasi va geometrik masalalarning mazmuni fazoviy tasavvurlar to‘g‘risida bilim, malakalar asosida kuzatishlari, taqqoslash, abstraktlashtirish va umumlashtirishga qaratilmog‘i lozim.

Eng avvalo o‘quvchilarga geometrik figuralarni o‘lchash va chizma chizish, shuningdek chizish va o‘lchash qurollari bilan hamda ko‘z, qo‘l va hokozolar bilan malaka berishdir. Shuningdek, tarqatma qurollar, qog‘oz, turli xil figuralarni yasash ham kiradi. Sinfdan albatta chizg‘ich, chizg‘ich uchburchagi, sirkul bo‘lishi shart. Geometrik materiallar mos holda o‘qitilishi lozim. Boshlang‘ich sinflardagi geometrik materiallar maktabgacha tarbiya muassasalarida o‘qitiladigan materiallar bilan bog‘liq bo‘lib, biroz murakkablashtirilgan holdir. Hattoki, maktabgacha davrda shar , kub, aylana, kvadrat, uchburchak, to‘g‘ri burchakli uchburchaklar bilan tanish bo‘ladilar. Boshlang‘ich sinflarda tushunchalarga aniq bilim va tasavvurni berish kerak. Bu tushunchalarni ko‘rsatish, atash, chizish va hattoki, qog‘oz va doskada berilgan uzunlikdagi figuralarni yasay olishi lozim.

1-sinfdan nuqta bilan tanishadilar. Katakli daftarda nuqtalar qo‘ygan va ularni tutashtirish vazifasini beradi. Nuqtalar olib ularni to‘g‘ri chiziq bilan tutashtirishni bajartiradi.

Shundan keyin o‘quvchilar nuqtalar, to‘g‘ri chiziq yoki yozishni va ularni kesmalar yordamida birlashtirishni tushunib oladilar. Ko‘pburchaklar bilan tanishganda ularning uchlari nuqta ekanligini bilib oladilar. 2-sinfda nuqtalarni A,B,C,D,...

harflar bilan belgilaydilar. Doskadagi chizilgan aylana va to‘rtburchakning ichida, ustida va tashqarisida yotgan nuqtalarni yozing va o‘qing degan topshiriq beriladi.

1-sinfdan boshlab to‘g‘ri chiziq to‘g‘risida tusuncha turli vazifalarni bajarishda beriladi. U bilan bir vaqtda egri chiziq haqida tushuncha ham ipni tortib turish, bo‘shatish kabi mashqlarda tushuntiriladi.

Endi chizg‘ich orqali qog‘oz va doskada to‘g‘ri chizish malakasini egallaydilar, uni atrofdagi predmetlar bilan taqqoslaydilar, qaysilari to‘g‘ri chiziq, egri chiziq ekanligini aytadilar. Kesma bilan ham amaliy ishlarni bajarishda tanishtiradi. Kesma nuqta orasidagi to‘g‘ri chiziqning qismi ekanligi haqida malak beriladi. Undan keyin kesmalarni o‘lchash to‘grisida santimetr, millimeter, desimetr, metr kabi birliklar bilan ham tanishadilar.

Ko‘pburchaklarning elementlari bilan tanishganda uning tomonlari kesma ekanligini bilib oladilar.

2-sinfda harflar bilan belgilanganda, nuqtalar yordamida kesmalarni ikki harf bilan belgilash kiritiladi.

Bu figuralar haqidagi tushuncha boshlang‘ichning barcha sinflarida ketma-ket berib boriladi. 1-10 o‘nlikda bular didaktik materiallar sifatida qo‘llaniladi. Ular yordamida o‘quvchilarni sanashda, sonlarni taqqoslashda, masalalar yechishda foydalanadilar. Keyinchalik aylana, uchburchak, kvadrat shakllari bilan ham tanishadilar. Asta- sekin ko‘pburchakning elementlari: tomonlari, burchaklari, uchlari kabilar bilan tanishadilar. Qog‘oz, yog‘och va plastmassalardan yasalgan uchburchakning 3 tomoni, 3 burchagi, 3 uchi borligini bilib oladilar, keyin ularni turli xil narsalardan o‘zlari yasaydilar. Keyingi bosqichlarda uchburchak turlari, (to‘g‘ri burchakli uchburchak teng tomonli uchburchak, o‘tkir burchakli uchburchak, o‘tmas burchakli

uchburchak) kabilar bilan tanishadilar Shu reja asosida to`g`ri burchak bilan tanishib chiqadi. Besh va olti burchaklarni ham o`rgandan keyin umumiy holda ularni ko`pburchak deb atash va tomonlari, uchlari va burchaklari sonlari bir xil bo`lishini keltirib chiqaradilar.

1-sinfdayoq to`g`ri burchak tushunchasi kiritiladi, uni tushun tirish quyidagicha olib boriladi. Birgalikda qog`oz olib ularning uchlarni baravarlashtirib, ikki martadan buklab teng uchburchak hosil qiladi. Har qanday qog`ozni olib shunday ikki buklaganda teng burchaklar hosil bo`lishini bilib, ularni tog`ri burchaklar deb atashni qabul qiladilar.

Shunday to`g`ri burchaklarga nisbatan atrofdagi mavjud burchaklarning undan kata yoki kichikligini taqqoslaydilar, shu asosda to`g`ri burchaklardan kichiklarini o`tkir burchaklar deb qabul qilishga ega bo`ldilar. To`g`ri to`rtburchakning barcha burchaklarining to`g`ri bo`lishini va ularning qarama-qarshi tomonlarining tengligini buklash asosida keltirib chiqaradilar. 1-2 sinflarda to`g`ri to`rtburchakni o`quvchilarga chizsh orqali yasashni o`rgatadi, 3-sinfda esa chizg`ichi va chizg`ich uchburchagidan foydalanib to`g`ri to`rtburchak yasashni o`rgatadi.

Shu asosda to`g`ri to`rtburchakning tomonlari teng bo`la kvadrat hosil bo`lishini keltirib chiqaradi.

Ko`pburchaklarga doir tushunchalar turli xil geometrik mazmundagi masalar yordamida tushuntiriladi va mustahkamlanadi.

2-sinfadan boshlab doira va aylana tushunchasi bilan tanishadilar. Sirkul yordamida chizib ularning radiusi va markazi tushunchasi kiritiladi. Radiuslarning tengligini o`lchash orqali kelitirib chiqaradilar. Ko`pburchak va aylanani taqqoslab, ko`pburchakning chegarasi yopiq sinq chiziq, aylananing chegarasi yopiq sinq chiziq ekanligi tushunchalari hosil qilinadi.

Xulosaqilibaytganda o`quvchilarga fazoviy figuralar to`grisidatushuntirayotganimizdahayotiymi sollarbilanko`rsatibilojibo`lsa qo`l bilan ushlab ko`rishlar kerak.

Boshlang`ich info`quvchilari gahar bittamavzunitushuntirayotganimizdahayotiymisollaryanibizha rkuni ishlatadigan buyumlar, o`quv qurollari orqali tushuntirsa ko`quvchilarga tushunarlibo`ladi . Fazoviy figuralar haqida esa boshlang`ich, elimentar tushunchalar berish lozim. Oddiygina bir misol biz har kuni ko`radigan globus qaysi shakilga o`xshashi haqida o`quvchilarga murojat qilish kerak. Globus sharga o`xshashligini fikrlab topishadi uni ko`rinishidan shaklidan ajratishni

boshlaydi. Rasmda ko`rsatilgan har bitta shaklga mos keladigan predmetni aniqlang deb savol bilan murojat qilish kerak. Buni qiziqarli o`yin shaklida o`tkazsak yanada samaraliroq boladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- 1.Sh.Alimov va boshqalar «Algebra» 9 sinf, «Algebra va analiz asoslari» 10-11 sinf, Toshkent-2020.
- 2.R.Drayver Nega matematika? Toshkent 1989 yil. 276 b.
- 3.Saydaliyeva L.M O‘quvchilarga qadimiy masalalar yechtirish orqali mantiqiy tafakkurini shakllantirish Chirchiq 2022 yil
- 4.Saxaev M. «Algebradan masalalar to‘plami» T. «O‘qituvchi», 1987 yil.

Saloxitdinova N. Salohiddinova M.	BOSHLANG‘ICH TA‘LIM INTEGRATSIYASINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI (Aniq va tabiiy fanlar misolida)	257
Boboqulova D.	O‘QUVCHILARIDA TEJAMKORLIK VA IQTISODIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	260
Xolbekov A.	BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARINING QOBILIYATLARINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA TAKOMILLASHTIRISH	264
СултановТ. Серкебаева А.	ПОДГОТОВКА УЧАЩИХСЯ К УЧАСТИЮ В ПРОГРАММАХ ПО ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВНИЯ НА УРОКАХ МАТЕТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	267
Sultanov T. Rauan A.	BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA FAZOVIIY FIGURALAR TO‘G‘RISIDAGI TASAVVURLARNI SHAKILLANTIRISH	269
Kuchkinov A. Usmonova Q.	O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLARINING MAZMUNI VA TASHKIL ETILISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	273
Рустам Х.	ЎҚУВЧИЛАРИДА ОҒЗАКИ МАШҚЛАР ЁРДАМИДА ТЕЗКОР ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШ(1-4-синфлар мисолида)	277
Имомбердиев С. Имомалиева М.	ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АХМАДА АЛЬ- ФАРГАНИ – БОЛЬШОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ ПЕРВОГО РЕНЕССАНСА	281
Nasiba U. Maftuna R.	BOSHLANG‘ICH SINIF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA AMALIY ISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI	284
Umbarova N.	BOSHLANG‘ICH SINIF TEXNOLOGIYA O‘QITUVCHISINING QOG‘OZ VA KARTON BILAN ISHLASH DARSLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI	286
Ismoilov B.	SUYUQLIKKA OID KONSTRUKTIV MASALALARNI “5 QADAM” VA “3 QADAM” METODIKALARIDAN FOYDALANIB YECHISH	290
Shonazaova S.	BOSHLANG‘ICH MAKTAB O‘QUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK SHARTLARI	294

